

Călin TIMOC

**CONTRIBUȚII LA ISTORIA PRELUCRĂRII
OSULUI ȘI CORNULUI ÎN DACIA ROMANĂ**

Călin TIMOC

**CONTRIBUȚII
LA ISTORIA PRELUCRĂRII
OSULUI ȘI CORNULUI
ÎN DACIA ROMANĂ**

Copyright © 2012, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris
al **Editurii Pro Universitaria**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TIMOC, CĂLIN

**Contribuții la istoria prelucrării osului și cornului în
Dacia Romană / Călin Timoc. - București : Pro Universitaria,
2012**

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-441-2

94(398.2)

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Doina Benea

Prof. univ. dr. Adrian Bejan

Cuvânt înainte

Din cantitatea impresionantă de materiale ce rezultă în urma unei cercetări arheologice sistematice a unui sit de epocă romană un loc aparte îl ocupă materialul osos. Pe lângă numeroasele resturi de oase menajere ce se descoperă nu rareori apar piese, artefacte confecționate din os și corn a căror funcționalitate sau utilitate de multe ori scapă tocmai pentru că ele sunt obiecte simple, de multe ori cu rol de subansamble ale unor lucruri mai complexe. Câteodată cunoașterea tehnologiei prelucrării acestei materii prime, un veritabil ”plastic” al antichității, a oferit șansa înțelegerii importanței acestor obiecte pentru epoca romană. Totuși ”tăcerea” surselor literare antice în legătură cu prelucrarea osului și cornului în Imperiul Roman și diferențele regionale în ceea ce privește stilul de viață provincial, care au influențat direct accesul la această materie primă au constituit piedici serioase în aprofundarea cu rezultate certe de către specialiști , care, astăzi, din punctul meu de vedere, se află abia într-o fază de pionerat a cunoașterii acestui meșteșug și nu doar în cazul Daciei romane.

Lucrarea de față nu se dorește a fi decât o scurtă sinteză a problematicii atelierelor de produs obiecte de os și corn și a celor câteva rețete tehnologice de prelucrare a materiei prime cunoscute, dar și a felului în care trebuie analizată și judecată o descoperire din os sau corn. Preocuparea mea pentru acest domeniu a început încă de pe băncile facultății și s-a concretizat la vremea respectivă într-un articol dedicat pieselor de os și corn din dotarea arcașilor de la Tibiscum și o teză de disertație cu titlul *Prelucrarea osului și cornului în provincia Dacia* susținută în 1998 în cadrul masteratului de *Romanitate orientală* din cadrul Universității de Vest din Timișoara, coordonat pe atunci de Prof. univ. dr. Doina Benea. Cu timpul am extins cercetarea urmărind cu predilecție identificarea a cât mai multe centre de producție de piese de os și corn pentru provincia Dacia și Dacia postromană având convingerea că acest meșteșug era la îndemâna oricui, iar artefactele studiate indicau preponderența producției artisanale și mai rar cea specializată, de serie.

Primii beneficiari ai acestor ”frământări” științifice ale mele sunt în primul rând studenții mei care au parte în cadrul masteratului de *Arheologie interdisciplinară* de un curs dedicat prelucrării osului și cornului în epoca romană. Notele de curs, care constituie substanța acestei cărți, au la bază trei studii de-ale mele: *Bein und Hornbearbeitung in die spätrömischen Festungen der*

Eisernen Tor Gebiet der Donau in 3.-4. Jhr. n.Chr., din revista Studii de Istorie a Banatului, XXVIII-XXIX / 2004-2005; *Prelucrarea osului și cornului în provincia Dacia*, din volumul *Meșteșugari și artizani în Dacia Romană*, BHAUT VIII / 2007 și *Producția de obiecte din os și corn din Dacia romană*, din volumul *Dacia în sistemul socio-economic al Imperiului Roman. Cu privire la atelierele meșteșugărești*, BHAUT IX / 2008, toate apărute la Timișoara în cadrul Facultății de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest. Singurele modificări suferite au constat în adăugarea noutăților arheologice apărute între timp. Cu siguranță bibliografia de la finalul lucrării constituie, cred eu, punctul forte al acestui excurs științific, ea oferind o bună bază de studiu celui care dorește să se inițieze în cercetarea artefactelor de os și corn de epocă romană și postromană

În cadrul lucrării de față mi-am permis să ridic unele întrebări și de ordin metodologic, deoarece credem noi problematica prelucrării osului și cornului, precum și funcționalitatea unor piese rămâne mult tributară contextului arheologic în care s-a produs descoperirea și fiind vorba de o producție artizanală, calitatea și cantitatea rămân parametrii greu de apreciat. La aceste necunoscute ale cercetării se adaugă necunoașterea, decât foarte vag, a instrumentarului unui atelier de prelucrarea a osului și cornului, dar și a modului în care reușeau meșterii artizani să decoreze

anumite piese. Pași importanți în încercarea de a lămuri unele aspecte vizate de noi le-a făcut Marius Brabu, absolvent al masteratului de Arheologie sistemică, de la Universitatea "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, prin lucrarea sa de disertație dedicată arheologiei experimentale, în capitolul referitor la prelucrarea osului și cornului în epoca romană. Rezultatele la care a ajuns tânărul cercetător sunt edificatoare și oferă șanse reale în a putea evalua producția unui atelier artizanal. Îi mulțumim pe această cale pentru disponibilitatea de a ne pune la dispoziție informațiile din lucrarea sa aflată în momentul de față sub formă de manuscris.

Din punct de vedere al structurii acestei cărți am căutat să nu construiesc noi sisteme de catalogare a pieselor de os și corn sau să creez noi tipologii pentru anumite artefacte de serie considerând că este prematur la stadiul actual al cercetării o asemenea abordare. Totuși nu m-am ferit să indic varietatea domeniilor în care erau utilizate cu succes osul și cornul.

Importanța subiectului pare minoră în cadrul problematicii vieții economice a Daciei romane, dar răspândirea relativ largă a meșteșugului prelucrării osului și cornului, poate și datorită ușurinței cu care se recolta și modela materia primă, rămâne în discuție, precum și caracterul producției. Fiind un meșteșug străvechi, practicat pe scară largă începând cu primii

pași ai omului preistoric, el nu va dispărea din cadrul domestic nici în epoca metalelelor sau cea a Imperiului roman sau a Imperiului bizantin.

Căutările noastre încearcă, în măsura posibilităților, să surprindă bibliografic locul pe care îl ocupă în cadrul culturii materiale provinciale produsele de artizanat ale atelierelor civile și militare romane și tehnologiile utilizate în obținerea lor.

Volumul de față nu ar fi apărut fără sprijinul material și moral al editurii Pro Universitaria, a colegilor și a familiei cărora le mulțumesc frumos pe această cale.

Capitolul I

Istoricul cercetării osului și cornului în Dacia romană

Primele studii referitoare la obiectele de os și corn descoperite în Dacia aveau să apară destul de târziu. Din punct de vedere bibliografic ele vor fi tributare în primul rând identificării pe cale arheologică a atelierelor specializate în fabricarea pieptenilor din teritoriile barbare post-romane de la Bîrlad – Valea Seacă (din sec. IV d.Hr.)¹, Fedești, com. Suletea (din sec. IV d.Hr.)², Biharia (din sec. VI d.Hr.)³. În toate aceste cazuri se sublinia influența culturală materială a civilizației romane târzii asupra acestor meșteșugari și faptul că populația producătoare de piepteni din os și corn, principala marfă, sunt din punct de vedere al inventarului locuinței – atelier, meșteri ai culturii Sântana de Mureș - Cerneachov. Un atelier de sec. IV d.Hr. de prelucrat osul și cornul din spațiul fostei Dacii

¹ Palade 1966, p. 261 – 275; Palade 1969, p. 233 – 252.

² Palade 1971, p. 205 – 213.

³ Dumitrașcu 1982, p. 107 – 121; Dumitrașcu 1985, p. 61 – 96.

a fost descoperit la Suceag, jud. Cluj⁴. Coriolan Horațiu Opreanu atrăgea atenția asupra faptului că pieptenele (*picten*) cu două rosturi – cu dinți bilaterali – este de origine romană⁵, lucru intuit cu ceva timp în urmă și de Sever Dumitrașcu⁶.

Pentru epoca stăpânirii romane în provincia Dacia până nu demult existența unor centre de producție a pieselor de toaletă sau de joc a putut fi intuită din monografiile de castre sau centre urbane importante, pe baza catalogului cu materialul arheologic descoperit.

Indicii sigure, privind această problemă în castele și așezările adiacente, au fost oferite de cercetătorii faunei din siturile de epocă romană. Ei au fost primii care atrăgeau atenția asupra existenței unor fragmente de oase sau coarne cu urme de prelucrare.

În sfârșit, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, centrul cu cele mai timpurii campanii de cercetări arheologice, a beneficiat și de primele studii mai ample referitoare la piesele de os și corn⁷. Colecțiile vaste ale Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca vor fi și ele valorificate științific, fiind foarte interesante o serie de piese din os de echipament militar⁸.

⁴ Opreanu 1992, p. 159 – 168.

⁵ Opreanu 1992, p. 163.

⁶ Dumitrașcu 1982, p. 107 – 121.

⁷ Alicu, Nemeș 1982, p. 345 – 365.

⁸ Cociș, Alicu 1993, p. 113 – 149.